

3. The meager role for the demographical balance of the studied territory is the number of exiles. This situation has a negative effect on the demographical development of the region.

4. The migrations help to change the age structure of the population in the studied territory. This change is oriented to ageing of the population.

5. The migration movements of the studied population in the 19th century break the traditional high rates in its development.

БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИОГРАФИЯ ЗА МИГРАЦИОННАТА ПОЛИТИКА НА ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ В БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПРЕЗ XIX ВЕК (ДО 1878 Г.)

Венцислав Мучинов

Миграционната политика, едно от направленията на демографската политика, представлява съвкупност от способности и мерки, посредством които държавната власт се стреми да оказва целенасочено въздействие върху миграционното движение на населението¹. Миграционното движение е сред основните процеси, влияещи върху динамиката на населението². Това определя важното значение на проблема за провежданите по българските земи миграционни политики както в съвременността, така и в миналото.

В настоящата статия ще се проследи до какво ниво са достигнали проучванията на българските изследователи по темата за миграционната политика на Османската империя в българските земи през периода от началото на XIX век до Освобождението през 1878 г. За целта са прегледани както основните общоисторически и историко-демографски трудове, засягащи възрожденската епоха, така и редица краеведски проучвания, в които може да се открие информация по темата.

Проблемът за миграционната политика на османската власт спрямо българските земи е поставен още преди Освобождението от Г. С. Раковски в неговите публикации по повод преселението на българите от Видинско в Русия в началото на 60-те години на XIX век³. В първите следосвобожденски десетилетия обаче въпросната тема не привлича целенасочения интерес на българските изследователи.

¹ Демографическият енциклопедически словарь. М., 1985, 250—251; Гешев, Г. Миграционна политика — общи методологични постановки. — Население, 1993, кн. 4, 40—47; Преса, Р. Речник по демография. С., 2006, 242—247.

² По-подробно за основните понятия и постановки при изучаване на миграцията виж: Минков, М. Миграция на населението (Социално-икономически проблеми). С., 1972; Мичев, Н. Населението на България (икономгеографско изследване). С., 1978, 55—94; Минков, М. Миграция и миграционно поведение. — Население, 1989, кн. 3, 3—36; Мичев, Н. По същността и формите на миграцията на населението. — Население, 1994, кн. 3, 36—44; Минков, М. Демография. С., 1999; Сугарева, М. Въведение в демографията. С., 2004, 95—100 и посочената в тях литература.

³ Раковски, Г. С. Преселение в Русия или руската убийствена политика за българите. Букурещ, 1861.

Първият по-конкретен опит за насочване на усилията в тази насока прави проф. Г. Данаилов, който в своите „Изследвания върху демографията на България“ (от 1934 г.) отчита, че демографската („народонаселенската“) политика на турската централна власт в пределите на България не е изучена и осветлена. Според проф. Данаилов това би могло да стане само посредством проучване на официалните документи на централната цариградска власт⁴. Нещо, което към тогавашния момент все още не е извършено.

Въпреки последвалите усилия в тази насока (като издаването в края на 30-те и началото на 40-те години на XX век на сборниците с документи из турските държавни архиви, съставени от П. Дорев и от турския проф. А. Рефик⁵) проучванията по въпросната тема през следващите години не се придвижват особено.

Изследването на миграционната политика на Високата порта не е поставено сред приоритетните проблеми и след 1944 г. Този факт проличава ясно от известната статия на М. Тодорова и Н. Тодоров „Проблеми и задачи на историческата демография на Османската империя“ от 1987 г.⁶ Едва през последните години този въпрос започва да се разработва целенасочено в публикациите на Щ. Щерионов. Въпреки че обект на неговото проучване е политиката на османските управляващи спрямо една част от населението, обитаващо българските земи през Възраждането, той се опитва да разкрие общата рамка на формиране и реализиране на тази политика⁷.

От направения кратък преглед се вижда, че все още в българската историография *липсва конкретно изследване* по темата за миграционната политика на Османската империя в българските земи през XIX век (до 1878 г.). Отсъствието на цялостно проучване обаче не означава, че в отделни публикации на български изследователи не се засягат въпроси, свързани с *конкретни аспекти* от конструирането и провеждането на тази политика. Ето защо на следващите страници *ще се разкрият разглежданите проблеми и ще се очертаят основните линии на тяхната интерпретация*. Това ще се направи първо по отношение на въпросите, засягащи политиката на Високата порта спрямо вътрешните миграционни движения (осъществявани в рамките на Османската империя като цяло), а след това — за тези, свързани с нейната политика спрямо външните миграционни движения (пресичащи границите на Империята). Накрая ще се посочат и все още неизследваните проблеми.

* * *

На първо място ще се обърне внимание на становищата в българската историография относно *политиката на османските управляващи спрямо*

⁴ Данаилов, Г. Изследвания върху демографията на България. — СББАН, кн. XXIV, С., 1934, с. 32—33.

⁵ Рефик, А. България под турско управление г.г. 983—1255 от Егира; 1565—1841 от Р. Хр-во. Документи, взети из тайните турски държавни архиви, върху търговския и стопанския живот на градовете, населени с българи, през време на турското управление. С., 1938 (книгата излиза на турски език през 1933 г.); Документи за българската история: Т. III. Ч. 1. Документи из турските държавни архиви (1564—1872). Подбрал и превел Панчо Дорев. С., 1940. Т. IV. Ч. 2. Документи из турските държавни архиви (1863—1909). Подбрал Панчо Дорев. С., 1942.

⁶ Тодорова, М., Тодоров, Н. Проблеми и задачи на историческата демография на Османската империя. — Балканистика. Т. 2, 1987, 18—46.

⁷ Щерионов, Щ. Миграцията на гръцкото население, обитаващо българските земи през XVIII—XIX век (до 1878 г.). В. Търново, 2009, 181—211 (Глава трета: „Влияние на миграционните политики“).